

A HORTHY EMBEREI

„Puruttya ember ez, tartsd magad távol tőle!”, figyelmeztetett nagyanyám, valahányszor találkoztunk a szomszédossal.

A faluban csak Böszmének hívták. Volt rendes polgári neve is, valamilyen Géza, de mivel senki sem emlegette így, már nem emlékszem rá.

Nyaranta nagyanyámékhoz passzoltak le a szüleim. Mindketten rendkívül elfoglalt emberek voltak. Apám a helyi újságnál a megyénkben élők ügyes-bajos dolgairól próbált optimista hangvételű cikkeket írni; anyám az SZTK-ban húzta, fúrta, tömte a rossz fogakat. Mindketten gyakran panaszkodtak a munkájukra, apámnak a feje, anyámnak a dereka és a háta fájt tőle.

A magam részéről egyáltalán nem bántam, hogy nem kell kulccsal a nyakamban a kommunizmus egyik hőséről elnevezett lakótelepen töltenem a nyarat. Volt ott néhány zűrös alak, akiket jobb volt elkerülni. Kétfórintost lejmolnak a kisebbektől, és azt firkálták a járdára meg a házak oldalára, hogy *Punks not dead* meg *Hisztéria*.

De mit csinálhat egy tizenkét éves fiú, aki falun tölti a szünidejét? Például focizhat, miközben arról álmodozik, hogy olyan nagy játékos lesz, mint amilyen Nyilasi, Törőcsik vagy Fazekas volt abban az időben. Horgászhat a nagypapájával a közeli bányatóban. Kiolvashatja a nyári szünetre feladott kötelező olvasmányokat vagy bármi mást, amihez éppen kedve van.

Szerettem a könyveket, és nem jöttem zavarba, ha alkalomadtán olvasmányélményeimet közönség előtt kellett felidézni. A könyvekből nyert történeteimmel, amelyekből hol elvettem, hol – és ez volt a gyakoribb eset – kiegészítettem őket, gyorsan felkeltettem környékbeli fiúk figyelmét, akik aztán évről évre társamul szegődtek, hogy immár a mi főszereplésünkkel újrajátsszuk a történeteket. Íjat készítettünk, hogy egymás szemé világát kockáztatva eljátszhassuk Robin Hood hőstetteit a sherwoodi erdőben. Kardot faragtunk, és – miként Babócsai László *A koppányi aga testamentumában* Oglut – párbajra hívtuk egymást; a Spartacust, a munkásmozgalom e korai hősét játszó társunk keresztre feszítése, bár római légiósként sokat ügyeskedtünk rajta, szerencsére sikertelen próbálkozás maradt. De hiába volt a sok színes, írói fantázia szülte történet, egyik sem volt olyan eleven és ezért izgató nekünk, gyerekeknek, mint a nagyapám háborús kalandjai.

Sanyi papa jutasi őrmester volt a Horthy-rendszerben. Amikor kitört a háború, kikerült az orosz frontra. Felderítő volt. A történetei üldözésekről, tűzharcokról, merész támadásokról és keserves visszavonulásokról szóltak, és szinte kivétel nélkül valamennyi halállal, mások halálával végződött, bár ez egyáltalán nem zavarta nagyapámat. Hivatásos katona volt, az élete természetes részének tekintette az erőszakot. Úgy beszélt emberek meggyilkolásáról, mintha csak egy csirke nyakát vágta volna el.

Volt egy rakás kitüntetés, amelyeket a háború alatt kapott. A padláson rejtegette őket, „a kommunisták miatt”. Néha lehozta a díszes fadobozt, amelyben a kardokkal, babérkoszorúkkal díszített kis- és nagykereszteket és a többi, apró színes szövetháromszögeken lógó medált tartotta. A legbüszkébb a magát Horthy Miklóst ábrázoló kitüntetésre volt. Ahogy a többinek, úgy ennek is elmesélte a történetét: A felderítőcsapata éjszaka átkúszott a senkiföldjén az orosz vonalához, hogy foglyot ejtsenek, és később kivallassák az ellenség erejéről meg arról, hogy mit terveznek. „Gyorsan, és hangtalanul kellett mozognunk, ezért nem vittünk magunkkal mást, csak egy pisztolyt, rohamkést meg néhány gránátot. Amikor felfedeztek bennünket, pusztá kézzel kellett öltre menni a lövészárkokban a ruszikkal, hogy végezni tudjunk velük.” Nagyön szerettem ezeket a történeteket. Különleges embernek képzeltem a nagyapámat, a katonáit óriásoknak, akik – ahogy ő fogalmazott – a „haza szent határait védték, Oroszországban is”. Ők voltak a Horthy emberei. A kormányzó és legfőbb hadúr katonái – egy gyerek fülének ezek a titulusok különösen tiszteletet parancsolóan hangzottak. Ráadásul imádott nagyapám szünni nem akaró módon rajongott Horthyért. „Amíg ő volt hatalmon, addig kuss volt a Lenin-sapkás fiúknak”, mondogatta elégedett tekintettel, ha szóba kerültek a régi idők, vagy meglátta a falu párttitkárát. De leginkább azért tisztelte élete végéig Horthyt, mert „amit az a hülye Károlyi elveszített, azt ő visszavette a románoktól, a csehektől meg a rácoktól”. Az iskolában még nem tanultunk a trianoni békeszerződésről, de innen-onnan már hallottam, hogy ott valamilyen óriási igazságtalanság történt a magyarokkal. Gyerek voltam, és a világot jókra és rosszakra, hősökre és gyávákra, bátrakra és árulókra osztottam. Apámmal az ilyesmit nem tudtam megbeszélni. Reménytelenül pacifista volt, a katonaság alól is sikerült felmentetnie magát.

Nagyapám nem szerette az akkori rendszert, ahogy a névadóját, Kádár Jánost sem. A háború után mint osztályidegen, megbízhatatlan elemet kipenderítették a hadseregből, örülhetett, hogy portásként el tudott helyezkedni a térszben, onnan ment végül nyugdíjba. Kádárról alkotott véleményét,

amit nagyanyám nem kis rémületére velem, az általános iskolás „kisunokájával” is megosztott, röviden így foglalta össze: „Kádár János, nemzetközi szélhámos.”

„Megéretted?”, kérdezte szigorú őrmesternézéssel nagyapám, miután elszavalta ezt a kis versikét.

„Meg”, feleltem vigyázzállásba meredve, mint a jó katona, aki megkapta a parancsot, és már nincs más dolga, mint végrehajtani. Hogyne értettem volna meg! Megfellebbezhetetlen igazság volt ez számomra, hiszen a nagyapám mondta, aki a Horthy embere volt, és aki, ha kellett, egy szál rohamkéssel szállt szembe az ellenséggel.

Ez az egyszerű rímre épülő, kétségkívül frappáns, bár számomra akkor még kissé talán érthetetlen, ugyanakkor könnyedén megjegyezhető versike már első hallomásra befészkelte magát a fülembé. Minden nagyanyai tiltás ellenére – „nehogy elmondd valakinek, mert egy életre elvágod magad” – egyre gyakrabban kaptam magam azon, hogy késztetést érzek másokkal is megosztani az igazságot arról, milyen ember is ez a Kádár János – no de erről majd később.

„Puruttya ember ez, ne állj szóba vele!”, figyelmeztetett azon a vasárnap reggelen is templomból hazafelé menet nagyanyám, amikor a kékre-zöldre vert arcú Böszmével összefutottunk a házunk előtt. A bal szeme körül monokli virított, az ajka felrepedt, és még mindig szivárgott belőle a vér.

„Géza, veled meg mi történt?”, vonta kérdőre nagyanyám Böszmét. Hiába nem szerette a szomszédot, hiába mondta el minden rossznak a háta mögött és óvta tőle a jövőmet – „te csak vegyél szépen példát apádról” –, a falusi asszonyokra oly jellemző örök kíváncsiság még az iránta táplált ellenérzésénél is erősebbnek bizonyult.

„Összefutottam az öthúszas gyorssal”, felelte foghegyről Böszme, és amennyire az arcát, száját borító sebek, zúzódások engedték, vigyorgott hozzá. Ami persze nem volt igaz, ezt már akkor, gyerekfejjel is azonnal tudtam. Egy ilyen találkozást, akármekkora nagydarab ember volt is Böszme, és hiába dagadtak sodronyként rajta az izmok, még ő sem élhetett volna túl.

Az előző esti tűzoltóbálon összeverekedett néhány férfival, akik a szomszéd faluból jöttek át. Az egyik utcabéli, aki maga is ott volt a mulatságon, még aznap elmesélte, hogyan esett a dolog. Három férfi – legalább olyan jókötésűek, mint Böszme – lépett be a kocsmába, és rögtön a pulthoz mentek, hogy italt rendeljenek. Eddig jutottak, amikor odalépett hozzájuk Böszme. Valami régi ügyük lehetett egymással, mert voltak ott más idegenek is, de velük nem törődött.

„Hát maguk, mit keresnek itt?” kérdezte tőlük Böszme. „Ide akárki bejöhet”, felelte az egyik.

„Akárki igen, de maguk nem”, mondta erre Böszme, és kiköpött a földre.

„Azt majd meglátjuk”, vágta rá az, amelyik a szót vitte közülük, aztán csak a szemével jelzett a másik kettőnek, és már rajta is voltak Böszmén. Annak se kellett több, addig ütötte-vágta, rúgta őket, amíg ki nem verte valamennyit a kocsmából.

„Ott volt a körzeti megbízott is, de sokat nem tudott tenni. Részeg volt ő is. Addig hadonászott a gázsprayvel, amíg magát fújta le”, fejezte be a történetet az ismerősünk.

„Puruttya ember”, mondta ki immár sokadszorra Böszme felett az ítéletet a nagyanyám. „Az. Az”, helyeselt az ismerősünk.

Ellentétben nagymamámmal, a nagyapám soha egy rossz szót sem szólt Böszmére, sőt nagy becsben tartotta. „Ha a Horthynak több ilyen keményfaszú katonája lett volna, mint Géza, akkor nem veszítjük el a háborút és vele Erdélyt meg a teljes Fel- és Délvidéket”, jelentette ki akkor is, amikor szóba került a verekedés.

„A világon élni csak hősként érdemes”, üzenté minden kamasznak az egyik ifjúsági regény, amelyet azon a nyáron olvastam. De én a kitalált hősök helyett igazi hús-vér emberekre vágytam. Olyanokra, mint a nagyapám, mint amilyenek a Horthy emberei voltak.

Az eset után Böszme lett az én hőszám. Igaz, még csak titkos csodálója voltam, mert akárhogy is igyekeztem, nem találtam alkalmat rá, hogy kifejezzem iránta érzett őszinte rajongásomat.

A házak mögött gyümölcsösökkel, veteményessel, fákkal, bokrokkal, pajtákkal, ólakkal teli kertek nyújtózkodtak a határ felé. A kertek közt szabad átjárás volt, s ha valaki nem félt a kutyáktól, az első háztól az utolsóig végiggyalogolhatott anélkül, hogy kitette volna a lábát az utcára. Ez volt a mi kis csapatunk birodalma.

Böszme kockaháza, mint egy fekete, rohadó fog, úgy terpeszkedett a tornácos, fehérre meszelt parasztporták közt. Nem természetett gyümölcsöt, veteményese sem volt. Az udvart és a kertet autók, traktorok és másféle járművek roncsai borították. Ezeket szedte szét, rakta össze, üzletelt velük meg az alkatrészeikkel.

Harminc körül járt, magas volt, barna, bajszos, igazi férfi a kor ízlése szerint. Ellentétben az emberek többségével, akik megházasodtak, aztán mindenféle kölcsönöket vettek fel, és cserébe vállalták, hogy gyerekeket

csinálnak, ő meg egyedül élt ebben a ronda, szürkére meszelt, pléhkapus házban.

Játék közben gyakran betévedtünk a kertjébe. A traktor- és teherautó-roncsokat hol harci járműveknek, hol űrhajóknak, hol meg búvóhelynek használtuk. Máskor azt figyeltük, ahogy szétszed vagy éppen összerak valamilyen bonyolultnak tűnő szerkezetet – mint minden gyerek, ellenállhatatlan vonzalmat éreztünk a szerelés iránt.

Egy ilyen alkalommal esett meg ez az eset is – bár soha ne történt volna meg!

Kis csapatommal csöndes áhítattal bámultuk Böszmét, ahogy egy traktor rozsdás roncsa alatt fekve megpróbált valamilyen, még a jármű szörnyű állapota ellenére is használhatónak ítélt alkatrészt kiszerezni belőle. Rettentően izzadt, folyt róla a víz; az izmai kidagadtak, az erei majd felrobbantak a karján az erőlködéstől. De hiába volt minden igyekezete, a csavarok meg sem mozdultak. Sokáig csak az átkozódását hallottuk, végül előbukkant olajtól, kosztól maszatos arca is.

„Hozd ide a körmös lehúzó!” adta ki az utasítást egyenesen nekem címezve. Nem kérdés volt, ez tisztán kihallatszott a hangjából, inkább parancs, aminek, mint egy jó katona, aki – legalábbis nagyapám szerint – nem kérdez, nem okoskodik, azonnal megpróbáltam eleget tenni. A szerszámkamrában, ellentétben az udvar és kert bábeli kavalkádjával, rend uralkodott. Mintha egy könyvtárba léptem volna be, ahol mindennek megvolt a maga kijelölt helye, bizonyos – számomra akkor és sajnos azóta is ismeretlen – szabályok, elvek szerint. Olajszag terjengett a félhomályba burkolózó helyiségben. Átjárt az izgalom, feladatot kaptam. Szerettem volna, hogy küldetésem, amellyel Böszme megbízott, még ha mégoly csekély jelentőségű volt is, sikerrel járna. Fogalmam sem volt, hogy néz ki ez a szerszám. Az az igazság, hogy a kalapácson kívül, amivel apám hol jó, hol meg rossz helyre verte be a szöget a falba, csak a fogót ismertem (később megtudtam, hogy a szóban forgó eszköz helyes megnevezése kombinált fogó). Azzal is tett néhány, általában eredménytelen kísérletet a konyhai gépek és bútorok szerelésére, és akkor is jó hasznát vette, amikor a rossz helyre bevert szöget akarta kihúzni a falból.

Előbb a falon lógó szerszámokat vettem szemügyre, aztán sorra húztam ki a fiókokat. Kintről izgatott kiabálást hallottam. Nyilván Böszme sürget, hogy vigyem már a szerszámot, amelyet még mindig nem lelek, gondoltam magamban. Fogyott az időm, féltem, hogy mást küld majd helyettem, egy helybéli fiút, aki nyilván már nemcsak szerelt, de vezetett is traktort.

A voksomat végül egy fogóra emlékeztető szerszámra tettem. Jóval hosszabb volt a nyele, mint az apám fogójának, és a feje, mint egy T-rexé, erő sugározva görbült; a fej belső oldalából, akár egy ragadozó pofájából, tépőfogakként meredtek ki a recék. Választásomban az is közrejátszott, hogy a keresett szerszám nevében a *köröm* szó szerepelt. Erről, a történelem iránt rajongó kisdíákként, azonnal a körömlétezésre, erre a korokon átívelő kínzási módra asszociáltam. A kiszemelt tárgy pedig alkalmasnak tűnt nemcsak a köröm, de akár még az ujjak letépésére is.

„Hogy a faszba szedjem ki a csapágyakat svédfogóval?“, mordult rám Böszme, amikor átnyújtottam neki a kiválasztott szerszámot, és már jelzett is a szemével az egyik pajtásomnak, aki, fél perc sem telt bele, már hozta is a karmos, háromlábú acélrákra hasonlító eszközt, az igazi *körmös leházót*.

A következő napokban sokat rágódtam a dolgon. Újra és újra elképzeltem, hogyan szólítom meg legközelebb Böszmét, és hogyan magyarázok majd el neki mindent. Beismerem a hibámat, felajánlom, hogy segítek neki, cserébe megkérem, hogy legalább az egyszerűbb szerszámok nevét, rendeltetését magyarázza el nekem. Eltelt egy nap, eltelt két nap, eltelt egy hét, de nem mertem odamenni hozzá, csak a kerítés lécein át figyeltem, ahogy az udvarán szerel. A játékkal is felhagytam, a szobámban gubbasztottam, összezárva a szégyenemmel.

Már csak egy hét volt hátra a szünetből, amikor váratlan elhatározásra jutottam. Megkértem nagyapámat, hogy megint mesélje el az orosz fronton véghezvitt hadi tetteit. Aztán összehívtam a csapatunkat, és oroszokra meg magyarokra osztottam őket. A magyaroknak én lettem a parancsnoka. A front Böszme udvarán húzódott. Az egyik traktorroncs a mi bunkerünk, a másik a ruszkiké lett. Amikor műanyag dugópuskákkal a kezünkben elindultunk, hogy elfoglaljuk az állásainkat, Böszme éppen cigarettaszünetet tartott. Érdeklődve figyelte, hogyan rendezem el az embereimet, adok nekik feladatokat, éppen úgy, ahogy nagyapámtól hallottam.

„Ti melyik vagytok?“, kérdezte tőlem Böszme. Nyilván látja, hogy én vagyok a parancsnok, azért kérdi tőlem, ujjongott a szívem, és mintha csak egész életemben erre a kérdésre vártam volna, olyan magabiztosan válaszoltam meg: „A Horthy emberei vagyunk.”

Beleszívott a cigarettájába. Hosszan, elgondolkodva fújta ki a füstöt, mielőtt végig rajtam tartotta a szemét. Végül ezt mondta: „Az ilyen hülyéket, mint te, a Horthy már öt perc után kirúgta.” Többet nem szólt hozzám. Elpöccintette a csikket, és befeküdt egy téglalábakon álló Trabant alá.

Többé nem küldtek nyaralni a nagyszüleimhez. Még azon az őszön elmondtam néhány osztálytársamnak nagyapám kis mondókába szedett véleményét a párt főtitkáráról.

Az igazgatónőn és apámon kívül egy szürke öltönyös, himlőhelyes arcú férfi volt ott. Az igazgatónő a kezét tördelve sopánkodott. Aztán apám is a kezét tördelte, és ő is sopánkodott.

„És ki mondta ezt neked, kisfiam?” Ekkor szólalt meg először a himlőhelyes férfi.

Rápillantottam apámra, aki esdeklő és egyben kétségbeesett tekintettel nézett vissza rám.

„Nyugodtan elmondhatod az igazat”, biztatott lány hangon a himlőhelyes férfi. Megint az apámra pillantottam, de ő nem segített, csöndben maradt – csak alig észrevehetően biccentett.

„A szomszéd Géza”, feleltem most már habozás nélkül, határozott hangon, mint egy katona.

A himlőhelyes megmondta Böszme vezetéknevét, amelyre most már nem emlékszem, de akkor még tudtam. Végül – „csak biztos akarok benne lenni, hogy mindketten ugyanarról a szomszédról beszélünk”, indokolta a továbbiakat – megkérdezte, pontosan arra a Gézára gondoltam-e az előbb.

„Igen”, válaszoltam meg ezt a kérdését is, ugyanolyan határozottan, mint az előzőt.